

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMA TARİHİNDE MİLLÎ TALİM VE TERBİYE CEMİYETİ VE BAHA SAİD BEY'İN YERİ*

İsmail GÖRKEM**

Memleketimizde Türk folklor araştırmalarının tarihi ile ilgili olarak bugüne kadar pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen konunun ayrıntılarıyla ortaya konulamamış olduğu bilinen bir gerçektir. Bunda, geçmişe ait folklorla ilgili kaynakların azlığı veya yokluğu, kaynaklara ulaşma güçlükleri gibi hususlar önemli rol oynamış olsa gerektir. Bugün memleketimizde folklor konusunda ulaşılan noktanın ortaya konulması, geçmişte yapılan pek çok çalışmanın gün ışığına çıkarılmasıyla mümkün olacaktır.

Bu makalede Türk folklor araştırmalarının tarihi açısından önemli olduğuna inandığımız *Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti* ve bu cemiyetin Anadolu'ya 6 Ağustos 1333'te (19 Ağustos 1917) düzenlediği derleme gezisi ile Baha Said Bey'in bu husustaki çalışmalarından söz edilecektir.

Konunun tarihî bir zemine oturtulabilmesi için memleketimizdeki folklor araştırmalarının Tanzimat'ın ilânından gezinin düzenlendiği tarihe kadar olan kısmını kısaca gözden geçirmek faydalı olacaktır.

I.Tanzimat Fermanı'nın İlânından Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin Kuruluşuna Kadar Olan Dönem (3 Kasım 1839- 8 Nisan 1332/21 Nisan 1916)

Türk folklor araştırmalarının –gelişme evreleri bakımından- 1839-1908 yılları arasındaki devresine “Örtülü Devre” adı verilmektedir.¹ Bu devrenin “örtülü” sıfatıyla nitelendirilmesi, “folklor” kavramının bu devrede, gerek kelime ve gerekse bilim dalı olarak açıkça ifade

* Erciyes Üniversitesi (Kayseri) tarafından 7-9 Mayıs 1992 tarihleri arasında düzenlenen “Erciyes Yöresi II. Folklor Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu”nda sunulan “Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin Anadolu'ya Düzenlediği İlk Derleme Gezisi ve Baha Said Bey” başlıklı tebliğin düzeltilerek yeniden kaleme alınmış şeklidir. (Bu makale şu kitapta yayımlanmıştır: *Doğumunun 50. ve Hizmetinin 10. Yılında Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*, Samsun 1993, s. 73-88. Ancak bu yayında pek çok dizgi yanlışı olduğu için, söz konusu yazı tarafımdan yeniden düzenlenip ve güncellenmiştir. 10 Haziran 2008- İG.).

** Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-KAYSERİ (el-mek: igorkem@erciyes.edu.tr).

¹ Dursun Yıldırım, Türk folklor araştırmalarının gelişme devrelerini bir makalesinde “gelişme devrelerinin ana özelliklerini en kısa biçimde ifade edebilmek” için şöyle tasnif etmiştir: 1.Örtülü Devre: 1839-1908, 2.Türkçü Devre: 1908-1920, 3.Sentezci Devre: 1920-1938, 4.Dergici Devre: 1938-1966, 5.Bilimci Devre; 1966'dan günümüze kadarki zaman (bkz. “Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri”, *Erdem/Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, S. 1-2, Ank. 1985, s. 545. Aynı makale için ayrıca bkz. *Türk Bitiği: Araştırma/İnceleme Yazıları*, Akçağ Yay., Ank. 1998, s. 65-66.)

edilmemiş olmasındandır. Aydınlar da görülen bu tavrın sebebi, XIX. yüzyılda folklorun milliyetçilik hareketlerinin ana kaynağı oluşu ile izah edilmektedir.²

XX. yüzyılın başlarında gelişmeye başlayan Türkçülük hareketi, folklorun bir ilim dalı olarak aydınlar tarafından ele alınmasını âdetâ mecburî bir hale getirmiştir denilebilir. “Türkçü Devre” olarak adlandırılan bu dönem, II. Meşrutiyet’in ilânı ile başlayıp, 1920 yılında Cumhuriyet’in ilânına kadar olan bir zaman dilimini içine almaktadır. Bu dönemde Ziya Gökalp ve arkadaşları, “Türk milletinin varlığını koruması ve idâme ettirmesi” için, “milliyet kavramının sınırlarını belirlemede” ana kaynak olarak folkloru görmüşlerdir. Türkçüler, “Türk folkloru”ndan hareketle, “Kuva-yı Milliye ruhu”nun ortaya çıkarılmasında ve bu millî ruhu “ateşleme”de folkloru âdetâ bir silâh olarak kullanmışlardır.³

Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti’nin⁴ Anadolu’ya 6 Ağustos 1332 (19 Ağustos 1917) tarihinde düzenlediği derleme gezisine kadar olan 1908-1917 yılları arasında, Türkiye’deki folklor hareketlerinin gelişme seyrine, ana hatları ile de olsa bakmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bu bakış, bize, MTTC’nin meseleyi hangi boyutlarda düşünüp değerlendirme arzusunda olduğunu da gösterecektir.

1908-1917 yılları arasında, “folklor”dan neyin anlaşılması gerektiği ve bu hususta neler yapılabileceği gibi meseleler, aşağıda, “Türkçü dernekler” ve “ferdî teşebbüsler” olarak – kronolojik bir sıra takip edilerek- ele alınacaktır:

Türkçülük hareketini yaymak ve Türk kültürünü gözler önüne sermek maksadıyla, İstanbul’daki *Yeni Gazete* bürosunda 12 Kânun-ı evvel 1324 (24 Aralık 1908) tarihinde, Ahmet Mithad (Efendi), Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Bursalı Tahir, Veled Çelebi (İzbudak), Necib Asım (Yazıksız), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Ispartalı Hakkı ve arkadaşları toplanarak *Türk Derneği* ismiyle bir cemiyet kurarlar.⁵

Cemiyet üyeleri 1909-1910 yıllarında 7 sayı yayımlayabilen *Türk Derneği* mecmuasını neşretmiştir. Mecmuanın en önemli teşebbüsü, İstanbul dışındaki şubelerine gönderdiği ve ayrıca *Türk Derneği* mecmuasında da yayımlanan (S.6, İst. 1328, s.2) “dil, tarih ve folklor ilgili 10 maddelik bir soruşturma”dır.⁶

² Yıldırım, *agm.*, s. 546

³ Yıldırım, *agm.*, s. 546-547

⁴ Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti, ilerleyen sayfalarda ‘MTTC’ olarak kısaltılacaktır.

⁵ Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, (2. b.), Ankara 1960, s.300-305; Nevzat Gözaydın, “Türkiye’de İlk Folklor Derleme Yönetmenliği”, *Folklor Dünyasından*, Ankara 1991, s.252-254; Dursun Yıldırım, *Türkiye’de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri*, Şükrü Elçin Armağanı, Ankara 1983, s. 122. (Son makale için ayrıca bkz. *Türk Bitiği: Araştırma/İnceleme Yazıları*, Akçağ Yay., Ank. 1998, s. 43-60.)

⁶ Soruşturma metni için bkz. Levend, *age.*, s. 303-304; Gözaydın, *age.*, s.252-254

Bu soruşturmada, “halk dilinden söz derlenmesi, eski türkülerin, darb-ı mesellerin, hikâyelerin toplanması ve yazılması, ahlâk-ı kavmiye ve âdat, şecere, rivâyet ve tabâbetle ilgili malûmatların kaydedilmesi” istenilmektedir. Cemiyet mensuplarının meseleyi böylesine geniş bir çerçevede düşünmeleri, dernek faaliyetlerinin “şuurlu ve organize olmuş adımlar” olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur.⁷

İstanbul’da 1911 yılında *Türk Yurdu* ve *Türk Ocağı* adlı iki cemiyetin kurulduğunu görmekteyiz. Bu cemiyetler kısa bir müddet sonra birleşerek *Türk Ocağı* adıyla faaliyete geçmiş ve 1911 yılından itibaren de *Türk Yurdu* mecmuasını neşretmeye başlamıştır.

Türk Yurdu’nu çıkaran cemiyet, daha sonra, *İttihad ve Terakki Fırkası*’nın⁸ resmî görüşü olan “Türkçülük hareketinin halk katında yayılmasını temin maksadıyla” *Halka Doğru* mecmuasını neşretmeye başlar. Dergi, millî kültürün ortaya çıkarılmasında halk hayatına gidilmesi gerektiğini ileri sürmektedir ve bu görüş “Halka Doğru” prensibi ile sistemleştirilmiştir.⁹ 11 Nisan 1329/1913- Nisan 1330/1914 tarihleri arasında 52 sayı çıkan mecmuanın* hedef kitle seçilmiş olmasına rağmen halka ulaşamadığı, yine aydınlar katında ilgi gördüğü söylenebilir.¹⁰ *Halka Doğru* isimli dergide neşredilen Ziya Gökalp’in “Halk Medeniyeti-1 Başlangıç” (S.14, 10 Temmuz 1329/23 Temmuz 1913, s.107-108) adlı makalesi folklor hareketlerinin gelişimi ve MTTC’nin derleme faaliyetleri açısından oldukça önemlidir. Ziya Gökalp bu makalesinde, folklorun diğer meseleleri yanında “halkiyat ilmi”ni de tanımlamakta ve ilk defa “folklor” karşılığı olarak “halkiyat” terimini kullanmaktadır:

“Her kavmin iki medeniyeti var: Resmî medeniyet, halk medeniyeti. O halde kavimlerin medeniyetlerinden bahseden bir ilim dalı olan ‘içtimaiyat’ın halk medeniyetini tedkik eden bir şubesi de olmak gerek. İşte kaideleri yazılı olmayan ve ancak ağızdan ağıza geçmek suretiyle bir soyda uzayıp giden bu an’anevî medeniyeti mütalâa eden ilme ‘halkiyat’ adı verilir.”¹¹

Ziya Gökalp, millî kültürümüzü yeniden inşâ edebilmek için bir senteze gidilmesi gerektiği üzerinde hassasiyetle durmakta ve “an’anevî medeniyet”ten çağdaş bir medeniyet meydana

⁷ Yıldırım, “Türkiye’de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri”, s. 122.

⁸ İttihat ve Terakki Fırkası, ilerleyen sahifelerde ‘İTF’ olarak kısaltılmıştır.

⁹ Yıldırım, *agm.* s.122

* Bir başka kaynakta *Halka Doğru*’nun 5 sayı değil 65 sayı yayımlandığı belirtilmektedir. (bkz. Yıldırım, *agm.* s. 128, 31 numaralı dipnot.)

¹⁰ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. IV, Dergâh Yay., İst. 1981, s.66.

¹¹ Rıza Filizok, *Ziya Gökalp’in Edebi Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesirleri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara, 1991, s.60. (Yazının tamamı için bkz. Ziya Gökalp, *Makaleler VIII*, Hzl.: Ferit Ragıp Tuncor, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1981, s. 5-10).

getirmede folkloru “millî malzeme” olarak görmektedir. Ziya Gökalp’in “halk medeniyeti” kavramından anladığı, ‘sözlü/geleneksel kültür’den başka bir şey değildir.¹²

Köprülüzâde Mehmed Fuad Bey, *İkdam* gazetesinin 24 Kânun-ı sâni 1329 (6 Şubat 1914) tarihli sayısında neşrettiği, memleketimizde folklor ilmi hakkında yazılan ilk makale hüviyetinde olan “Yeni Bir İlim: Halkiyat ‘Folk Lore’” başlıklı yazısında, “milliyetçiliğin gelişmesi gerektiği, millî edebiyat, millî mazinin canlı tutulması ve bunun sömürgelerde kurulan ‘tarz-ı idare’ler üzerinde oynadığı roller” gibi meseleler üzerinde durmuştur.¹³

Halk Doğru mecmuasında yayınlanan “Türk Şarkıları” başlıklı yazıda ise (S.43, 1329/1914) *Türk Derneği* mecmuasında yapıldığı gibi, okuyuculara çağrıda bulunulmakta ve milliyetperverliğin bir gereği olarak Türklüğünü seven okuyucuların bildikleri, duyup işittikleri türkü ve destanları yazarak dergiye göndermeleri istenmektedir.¹⁴

Rıza Tefik Bey, *Peyâm-ı Edebî*’nin 20 Şubat 1329/1914 tarihli nüshasında yayımlanan “Folk-lor: ‘Folk Lore’” başlıklı makalesinde ise, atasözleri, halk şarkıları, destanlar, bilmece ve hikâyeleri, “hikmet-i âvâm” (folklor) kavramı içinde mütalâa eder. Ona göre bir eserin folklorla ait olması için, sahibinin unutulmuş olması ve onun “milletin efkârına [düşüncelerine], hissiyatına [duygularına], âmâline [işlerine], itikadâtına [inancılarına] sahiden tercüman olmak mertebesine erişmiş olması” gerekmektedir.

Makalede sözlü folklor ürünleri “âşıkane, destânî, faciâ [fecâyî], romantik ve felsefî” olmak üzere tematik bakımdan da sınıflandırılmıştır.¹⁵ Rıza Tefik Bey’in bu makaleden önce neşredilen, ilki 1900 tarihini taşıyan Halk ve Tekke edebiyatıyla ilgili dört yazısı daha bulunmaktadır. Bu dört yazıya *Peyâm* gazetesinin haftalık edebî ilâvesinde 19 Şubat – 9 Temmuz 1914 tarihleri arasında neşrettiği –yukarıda zikredilen yazı dahil- on dört makaleyi daha ilâve edersek, sayının on sekize ulaştığı görülecektir.¹⁶ Rıza Tefik’in bu yıllarda Bektaşî edebiyatına ve tekke şiirine merak sardığı görülmektedir. Bunun neticesine eski halk şiirini ve Bektaşî edebiyatına diriltmek maksadıyla hece vezniyle şiirler de yazmıştır. Aynı yıllarda İstanbul’da E. Rıfki Baba adlı bir Bektaşî şeyhinin *Bektaşî Sırrı* ismiyle makaleleri kitap hâlinde iki cilt olarak yayımladığı görülür (Kitabın ilk cildi İstanbul’da 1325/1909 yılında Bekir Efendi Matbaasında 159 sayfa, ikinci cildi ise yine İstanbul’da 1328/1912 yılında Karabet Matbaasında 160 sayfa olarak basılmıştır. Söz konusu eser, kamuoyunda

¹² Yıldırım, *Türkiye’de Folklor Araştırmaların Gelişme Devreleri*, s. 122-123. Ayrıca bkz. Hikmet Dizdaroğlu, Folklorcu Ziya Gökalp, I.Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri, Ankara, 1974, s.3-18; Filizok, *age*. s.59-106

¹³ Yıldırım, *agm.*, s. 124; Fevziye Abdullah Tansel, ”Memleketimizde Folklor İlim Kolu Hakkında Yazılan İlk Makale: Yeni Bir İlim: Halkiyat/Folklore”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, c. I, S. 3, Temmuz 1972, s. 20-31.

¹⁴ Yıldırım, *agm.*, s.123.

¹⁵ Yıldırım, *agm.*, s. 125; Abdullah Uçman, “Rıza Tefik ve Türk Halk Edebiyatı”, Şükrü Elçin Armağanı, Ankara 1982, s. 251-258.

¹⁶ Abdullah Uçman (Hzl.), *Rıza Tefik Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri*, Ankara 1982, s. 16-223

epeyce tartışma yaratmıştır. Ahmed Cemaleddin Efendi 1328/1912 yılında *Bektaşî Sırrı Nam Risaleyi Müdafaa* isimli kitabını yazmış, bu kitap hakkında Rıfki Bey *Bektaşî Sırrı'nın Müdafaaasına Mukabele* adlı eserini yazmıştır.) Baha Said Bey'in de, oluşan bu kamuoyu sebebiyle Alevî zümrelerini incelemek üzere, daha sonra Anadolu'ya gittiği anlaşılmaktadır.¹⁷

Peyâm gazetesinin edebî ilâvesi (S.20, 20 Şubat 1314) “vatan evlâtlarının mâzîsinden ve halinden haberdar etmek maksadıyla” “Vatan Mektupları” adlı bir sütun açar. Bu sütunda her hafta memleketin çeşitli yerlerinden mektup ve makaleler neşredilir.¹⁸ Bu mektup ve makalelerin Anadolu ve Rumeli'deki Türk folklor mahsullerine karşı aydınların ilgisini uyandırdığını söylemek yanlış olmasa gerektir.

Sahada sözlü folklor malzemelerinin derlenmesi gereği Musa Süreyya Bey tarafından, “halk türkülerinin toplanması, notaya alınması ve neşredilmesi” arzusu ile *Yeni Mecmua*'nın 5 Mart 1915 tarihli “Çanakkale Fevkalâde Nüshası”ndaki makalede dile getirilmiştir. (Derginin yeni basımı için bkz. *Yeni Mecmua Çanakkale Özel Sayısı*, Hzl. Muzaffer Albayrak- Ayhan Özyurt, Yeditepe Yay., İst. 2006, 348 s.). 1916 yılında ise, *İkdam* gazetesinde Ahmet Cevdet'in (Oran) ve *Türk Yurdu*'nda Necib Âsım'ın (Yazıksız) aynı konuya eğildikleri ve halk türkülerinin derlenerek neşredilmesi gereğini dile getirdikleri görülmektedir.¹⁹

II. Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin Kuruluşu (8 Nisan 1332/21 Nisan 1916)

MTTC'nin açılış merasimi 8 Nisan 1332 (21 Nisan 1916) cuma günü İstanbul Beyoğlu'ndaki Galatasaraylılar Yurdu'nda yapılmıştır. Cemiyetin 84 kurucu üyesinin isimleri, neşir organı olan *Millî Talim ve Terbiye Mecmuası*'nın²⁰ 1 ve 2. sayılarında neşredilmiştir. Cemiyet, fikir ve düşünceleriyle diğer sosyal faaliyetlerini kamuoyuna duyurmak maksadıyla “gayri muvakkat” olarak MTTM'yi altı sayı yayımlayabilmiştir. (S.1, Eylül 1332/1916; S.2, Nisan 1332/1917; S.3, Mart 1332/1918; S.4, 1334/1918; S.5, Ağustos 1334/1918; S.6, Şubat 1335/1919.)

Cemiyet, İzmir'de Vali Mustafa Rahmi (Evranos) ve fırka kâtibi Mahmut Celâl'in (Bayar) idaresinde faaliyet gösteren Türk Ocağı şubesi ile ideolojik bakımdan yakın ilişki içindedir. Cemiyet, birkaç hâkim ve müderris ile birlikte Dr. Esat (Işık) Paşa ve İTC Merkez-i Umûmîsinden Mithat Şükrü (Bleda) tarafından yönetilmiştir. Cemiyet, eğitim sisteminde “milliyetçi ve populist fikirler”in yaygınlaşmasını teşvik amacıyla kurulmuştur.²¹

Cemiyet, Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşunda önemli hizmetlerde bulunmuştur. 17 Ekim 1918 perşembe günü yapmış olduğu son toplantısında, millî hukukumuzun korunması

¹⁷ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1966, s. 423.

¹⁸ Uçman, “Rıza Tevfik ve Türk Halk Edebiyatı”, s. 252.

¹⁹ M. Şakir Ülkütaşır, *Cumhuriyetle Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnoğrafya Çalışmaları*, Ankara 1973, s.30; Saim Sakaoğlu, *Sahada Derleme Metodları* (teksir), Erzurum 1989, s. 8.

²⁰ *Millî Talim ve Terbiye Mecmuası*, ilerleyen sayfalarda ‘MTTM’ olarak kısaltılacaktır.

²¹ Erik Jan Zürcher, *Millî Mücadele'de İttihatçılık*, (Çev. Nüzhet Salihoğlu), Bağlam Yay., İst. 1987, s. 141-142

amacıyla millî bir komitenin teşkili; 14 Kasım 1918 perşembe günü İstanbul'da sayıları elliyi aşkın politika, spor, sanat, kültür, yardımlaşma, üniversite vb. menşe'li çeşitli kuruluşların ve derneklerin katılımıyla oluşturulan *Millî Kongre*'nin kurulması ve 1919 yılının mayıs ayında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine büyük mitinglerin tertiplenmesi sırasında önemli hizmetler îfa etmiştir.²²

A. Cemiyetin Maddî ve Manevî Kültürle İlgili Fikir ve Düşünceleri

Cemiyetin sosyal ve kültürel mahiyetteki faaliyetlerini, yayın organları olan dergide yer alan çeşitli makalelerden çıkarmamız mümkündür:

1. MTTC, sadece “ferdiyetçi” ve sadece “içtimaiyatçı” bir cemiyet olmayıp, lüzumu kadar “içtimaiyatçı”, fakat özellikle “milliyetçi” bir cemiyettir. Cemiyet mensupları, eğitimin kendisi gibi ferdiyet ve içtimaiyatının şekli ve nev'i meselesini de “millî ve mahallî bir mesele” olarak görmektedir. Millî talim ve terbiye meselesini “bütün şekil ve safhalarında talim ve terbiye hadiselerini teftiş, takip ve tevhide hükümetin bütün mânâsıyla selâhiyattar olduğu” millî bir vazife olarak görmektedir. Talim ve terbiye meselelerini hükümetin mi yoksa fertlerin mi idare etmesi gerektiği sorusunun cevabının da, ”talim ve terbiye müessesini iktisâdî, irfânî, hatta mevkiî ve mahallî her noktadan tetkik ettikten” sonra verilmesi gerektiğini belirtmektedirler (MMTM, S.2 Nisan 1333/1917, s. 75-77).

2. Maddî kültürümüze ait “millî sanat rönesansı”nın gerçekleştirilmesi için izlenmesi gerek siyasetin esas çizgileri şöyle olmalıdır:

“1. Her şeyden evvel, aklî, hissî bütün vasıtalara müracaat ederek *sanatta milliyet gayesini* neşir ve ta'mimine çalışmak; 2. İhyâsı arzu edilen millî sanatın evvelâ ne olduğunu öğrenmek ve öğretmek; bunun için de tarihî, bedîî tetkiklerde bulunmak, *millî sanatın seciyelerini tayin etmek*; 3. Eski san'atın yeni cemiyete, yeni muhitlere göre tetâbuk edebilen canlı kısımlarıyla tetâbuk edemeyen ölü kısımlarını tefrik etmek; 4. Millî sanatın yeni ve canlı mâhiyetini neşir ve ta'mim için millî talim ve terbiye müesseselerini vücuda getirmek, veyahut mevcut müesseseleri bu nokta-i nazardan ıslah etmek” (MTTM, S. 2, Nisan 1333/1917, s. 80-81. *abc.*).

Maddî kültür unsurlarımızdan olan cami, mescit, türbe, saray, köprü, çeşme, sebil, ev, lahit, rahle, kavukluk, hücre gibi eski eserlerin toplanması veya istinsah edilmesi için bir “Evkaf-ı İslâmiye” müzesinin kurulmasını ve bu eserlerin kurulacak olan müzede “alçı, tahta ve fotoğraflarından ibaret bir kalıp müzesi” meydana getirilmesini; ayrıca bunların “tarihî ve bedîî devir ve mesleklere göre tasnif ve tertip edilmesi”ni lüzumlu görmektedirler. Maddî kültürümüze ait vesikalar müzelerde toplandıktan sonra, filozof ve münekkitlerin bu eserleri “taharrî ve tetkik etmelerini” istemektedirler. Bu proje ile, sanat yoluyla millî bir mutabakat sağlanarak mevcut yapıdaki sanat kaynaklarının araştırılıp incelenmesi ve millî bir sanat

²² Fethi Tevetoğlu, “Millî Mücadele Kahramanlarından Baha Said Bey”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. VI, S. 16, (Kasım 1989), s. 215-216.

anlayışının çerçevesinin çizilmesi amaçlanmıştır. Burada, ilk defa sistemli bir şekilde, cemiyetin sanat meselelerine topluca sahip çıktığı görülmektedir.

3. Cemiyetin, manevî kültürümüze ait “millî edebiyat, millî mûsikî ve millî sahne” hakkındaki düşünceleri ise şöyledir:

“Hatırlayalım ki *millete manevî gıda, yine kendinden kendi hayat-ı ruhundan gelebilir*. Bu da ödünç alınmaz. Unutmayalım ki biz salon edebiyatı yaparken köylü, *Battal Gazi*’sini ve *Koroğlu*’sunu okuyor, ihtiyarlarının masallarını dinliyordu. Bizim ne nazımlarımız ne nesirlerimiz onun ruhuna girebildi. Çünkü uyamadı. Okuma bilmeyenler okuyamadıkları gibi, okuma bilenler de bunları okumakta bir zevk bulamadı. *Millî bir edebiyat yoksulluğu yüzünden lisan ta’min edilemedi*. Millî bir mûsikî yoksulluğundan, zevk incelemeyi. Millî bir sahne yoksulluğundan içtima hayatı yerleşemedi. (...). *Millî bir edebiyat yapmak, milletin edebiyatını yapmaktır*. Hangi edibimiz Konya ovalarında yaşayan bir Türk kulübesinde yatmış, hangi edebiyat kahramanımız Türk’ün çiftini, Türk’ün sabanını görmek için dağları aşmış, hangi edebiyatçı milliyetçimiz ihtiyar kahveciyi, çiftçi anayı, yanık kavalı, coşkun dereyi bir lâhza olsun dinlemiş; hangisi, hangisi?!. Millî edebiyat diyorsunuz, millî hayat diyorsunuz; bunlar demekle, istemekle olur mu? Öğrenmekle ve duymakla doğar!” (MTTM, S.2, Nisan 1333/1917, s.86. *abc.*)

Millî kültürün manevî kaynaklarına inilmesi ve bunların derlenip yeni bir senteze tâbi tutulması suretiyle korunması ve gelecek nesillere aktarılması amaçlanmaktadır.

4. Dârülfünûn müderrislerinden İsmail Hakkı Bey’in “Millî Talim ve Terbiye Tetkikatına Medhal” isimli makalesinde Türk milletinin talim ve terbiye meselelerini etraflıca değerlendirdiği görülmektedir. Onun millet terbiyesine ait tespitlerini ve çalışma yollarını şöyle özetlemek mümkündür:

“Millet müessesesi” adı verilen, “aile, mektep, meslek” gibi “terbiye”ye ait olanlarla; “içtimâî müesseseler” olarak adlandırdığı din, lisan [dil], efkâr [fikirler/inanma], an’anât [rivayet ve gelenekler], sanayi-i nefise [güzel sanatlar] vb. müesseselerin değerlendirilmesi, millî talim ve terbiye bakımından çok önemlidir ve bu hususlar ilmî usûllerle incelenmelidir.

Millet terbiyesinde bu “terbiyevî” ve “içtimâî” müesseseler ne gibi görevleri yerine getirmektedir? Bunların cemiyetin “beden, fikir, his azim ve irade”si üzerinde ne gibi tesirleri olmaktadır?

Bu unsurlar hangi tarzda ve nasıl incelenmelidir? Ressam, karikatürist ve fotoğrafçılar, bunlara ait resim, kroki ve fotoğraflar yapacaklar, eğitimci, sosyolog ve yazarlar ise incelemelerini makaleler ve notlar haline getireceklerdir. İ. Hakkı Bey’in verdiği plânda “kemiyetle alâkadar” hususlarda ise, istatistik cetvellerinin hazırlanması lüzumlu görülmektedir. Yapılacak olan bu çalışmaların “her şeyden evvel bî-teraf, garazsız ve ilmî birer tetkik mahiyetinde” olması gerekmektedir. (MTTM, S. 2, Eylül 1332/1916, s. 58-59).

İsmail Hakkı Bey’in “içtimâî müesseseler” olarak adlandırdığı hususların büyük bir kısmı doğrudan doğruya folklorla ilgilidir. Bunların incelenme ve değerlendirilme tarzı ise ‘ilmî’ bir tavır sergiler mahiyetindedir. Geleneksel kurumların milleti eğitime yönünde nasıl bir fonksiyon

yerine getirdikleri araştırılmak suretiyle, o zamana göre daha çağdaş sayılabilecek bir kuruma ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır.

B. Cemiyetin Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri

Cemiyet yöneticilerinin çeşitli vesilelerle, İstanbul-Binbirdirek'teki genel merkez binasında toplantılar düzenlediği bilinmektedir:

Bu cümleden olarak, ikincisi 26 Kânûn-ı sâni 1334 (8 Şubat 1918) tarihinde yapılan "Aile Müsamereleleri" ile 1334/1918 yılı Ramazan ayı boyunca geceleri hanımlar ve erkeklerin katıldığı konferanslar, Kadir gecesini münasebetiyle cemiyet reisi merhum Sami Bey için mevlid merâsimi ve "serbest dersler/daimî konferanslar"ın verilmesi sayılabilir. (MTTM, S. 3, Mart 1334/1918, s. 62-62; S.5-Ağustos 1334/1918, s. 61-62).

Bu faaliyetler arasında, özellikle periyodik "konferanslar"ın düzenlenmiş olması oldukça önemlidir. Cemiyet de bu konferanslara büyük bir önem atfetmekte ve bunu çeşitli yayın organları vasıtasıyla kamuoyuna duyurmaktadır.

Cemiyetin konferanslar düzenlediği *Türk Yurdu* (yıl 6, c.XIII, S. 7, 6 Kânun-ı evvel 1333/19 Aralık 1917, 128) dergisinde "Daimi Konferanslar" başlığı ile şöyle verilmiştir:

"Bayezid Türk Ocağı'nda her sene tertip olunduğu vecihle bu sene de daimi konferans mahiyetinde olan serbest ve meccânî dersler küşad edilmiştir(...). Binbirdirek'te Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nde 1 Kânûn-ı evvel (14 Aralık 1917) tarihinden itibaren bu suretle konferanslar verilmeye başlanmıştır. Konferanslar arasında felsefe, san'at, sıhhat, hukuk ve terbiye gibi mevzular vardır. Her ikisinde de bu konferansları verenler tanınmış mütefekkir, muharrir ve müderrislerimizdendir."

Cemiyetin yayın organı MTTM'nda aynı haber "Serbest Dersler Küşadı" başlığı ile verilmiştir: "Cemiyet, 1 Kânûn-ı evvel (14 Aralık 1917) tarihinde Binbirdirek'te Merkez-i Umûmî binasında ekserisi millî talim ve terbiyeye dair umûmî ve serbest dersler açtı(...). Serbest dersler, bilâ-kayd ü şart herkese açık bulunduruluyor. Hanımlar da erkekler gibi bu konferanslara devam edebilmektedir." (S.3 Mart 1333 / 1918, 63-64).

Yukarıda verilen alıntılardan da anlaşılacağı gibi, konferansların düzenlenmesinde *Türk Ocağı* ile *MTTC* işbirliği yapmıştır. İfadelerdeki benzerlikten, konferansların Türk Ocağı tarafından düzenlendiği sonucuna varmak mümkündür. "Serbest Dersler" olarak da nitelendirilen bu konferanslar, İstanbul'daki milliyetçi ve aydın kamuoyunun bir arada ve canlı tutulması ile ayrıca, yeni yetişen gençlerin kültürel ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli hizmetler görmüştür.

Yapılan bu faaliyetler neticesinde toplumdaki mevcut sosyal ilişki biçimleri araştırılmak suretiyle, bu konuda kamuoyunun aydınlatılması amaçlanmıştır.

C. Cemiyetin Düzenlediği Derleme Gezisi (6 Ağustos 1333/19 Ağustos 1917)

Cemiyet, "içtimâî tedkikatta bulunmak" ve "millî tâlim ve terbiye" hakkında konferanslar vermek üzere idare heyeti üyesi emekli albay İsmail Hakkı Bey'in başkanlığında, İstanbul Kız

Öğretmen Okulu edebiyat öğretmeni Tahsin ve cemiyetin kurucu üyelerinden Tüccar Said (Baha Said) beyleri, yanlarına bir fotoğrafçıyı da vererek 6 Ağustos 1333 (19 Ağustos 1917) tarihinde Anadolu'ya göndermiştir. Heyet üyeleri bu ilmî seyahat boyunca Ankara, Eskişehir, Konya, Afyonkarahisar, İzmir illeri ve civarlarını ziyaret ederek, konferanslar vermiş, çeşitli notlar almış ve fotoğraflar çekmiştir. Ayrıca bu üyeler Anadolu-Türk insanının hayat, sanat, estetik zevk, ahlâk ve âdetlerine ait maddî kültür örneklerini de toplamışlardır. Toplanan bu malzemenin cemiyet merkezinde açılacak olan “Anadolu Sergisi” nde teşhir edileceği de ilân edilmiştir.*

Böylece Anadolu'daki sosyal ve ekonomik hayat hakkında gözlemlerde bulunulmakta, diğer taraftan da Anadolu insanına millî tâlim ve terbiyenin genel ilkeleri anlatılmak suretiyle onların bilgilendirilmesine çalışılmaktadır.

Derginin aynı nüshasında yer alan “Cemiyetin Âzâdan Ricası” başlıklı duyuruda cemiyet merkezinde Türk milletine ait olan ve İstanbul merkezi ile Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gönderilmesi istenen maddî kültür örneklerinin [sanat eserleri] asıllarıyla kopyalarının yer alacağı bir müzenin kurulacağı ilân edilmektedir. Tespit edilen millî kültür politikalarının hayata geçirilmesi yönünde, maddî kültür unsurlarının toplanması önemli bir adım teşkil etmektedir. Müzede teşhir edilmek üzere Anadolu'nun kıyafet, ticaret, ziraat ve sanat hayatına ait çizilmiş kartpostalların ve çekilmiş fotoğrafların da cemiyet üyelerinden istenmesi ilgi çekicidir (MTTC. S.3 Mart 1334/1918, s.64). Anadolu'ya yapmış oldukları ilmî seyahatten dönen heyet üyelerinin yanlarında getirmiş oldukları maddî kültüre ait örneklerin, dergide bu şekilde bir duyurunun yapılmasına sebep olduğunu sanıyoruz.

İlmî seyahatin 19 Ağustos 1917 tarihinde başladığı kaydedilmesine rağmen heyet üyelerinin gezilerini ne zaman tamamladıkları belirtilmemiştir. Bu yüzden derleme gezisinin ne kadar devam ettiğini tespit etmemiz zor olmaktadır. Bu haber, derginin Mart 1334/1918 tarihli üçüncü sayısında yer aldığına göre, –derginin ikinci sayısı 1333/1917 tarihlidir-, iyimser bir tahminle gezinin altı aydan fazla sürdüğü söylenebilir. Geziye katılan ve Anadolu'daki Alevî ve Bektâşî zümreleri hakkında tetkikleriyle tanınan Baha Said Bey'in MTTC'de vermiş olduğunu sandığımız konferansın neşredilen ilk bölümü 12 Kânun-ı evvel 1333 (25 Aralık 1917) tarihini taşımaktadır (MTTM, S. 5, Ağustos 1334, s. 32). Bu tarihe göre de ilmî seyahat üç buçuk ay kadar devam etmiştir. Ama sözü edilen makalenin sonunda yer alan tarihi, konferansın verildiği tarih olarak değil; metnin yazılışının bitirildiği tarih olarak düşünebiliriz.

* Dergide yer alan bu konu ile ilgili “Anadolu'ya İ'zam Edilen [Gönderilen] Heyet” başlıklı haber şöyledir:

“Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti tarafından Anadolu'da içtimai tetkikatta bulunma ve aynı zamanda millî talim ve terbiye hakkındaki konferanslar vermek üzere heyet-i idare azasından İsmail Hakkı Bey'in riyasetinde (mütakaîd miralay), azadan Tahsin (Darülmua'llimat edebiyat muallimi) ve Said Beylerden ve bir fotoğrafçıdan mürekkep bir heyet 6 Ağustos 1333 tarihinde Anadolu'ya i'zam edilmişti. Heyet İstanbul'dan hareket ederek Ankara, Eskişehir, Konya, Afyonkarahisar ve İzmir ve civarını ziyaret etmiş ve uğranılan yerlerde notlar, fotoğraflar alınmış, konferanslar verilmiş ve tetkikatı ikmâl ettikten sonra İstanbul'a avdet etmiştir. Heyet, Anadolu hayatına, sanatına, zevk-i bediisine ve ahlak ü âdâtına dair bir takım eşya numuneleri de getirmiştir ki, bunlar İstanbul'da Binbirdirek'te cemiyet merkezinde Anadolu Sergisi'nde teşhir edilecektir. Bu sergi yakında açılacaktır. (MTTM. S. 3, Mart1334/1918. s. 61-62.)

Bu durumda, cemiyetin düzenlemiş olduğu ilmî seyahatin en fazla altı, en az ise üç buçuk ay devam ettiği görülmektedir.

Baha Said Bey'in yakın arkadaşlarından Hilmi Ziya Ülken ise, onun 1914-1915 yıllarında Bektaşiliği tetkik etmek üzere hükümet tarafından Anadolu'ya gönderildiğini belirtmektedir.²³ Rahmetli Dr. Fethi Tevetoğlu ise, Baha Said'in yakın arkadaşlarından Numanzâde Mustafa Tinal'dan naklen, I.Cihan Harbi'nin devam ettiği 1914-1915 yıllarında Sadrazam Talât Paşa tarafından Tiflis'teki Ahund'dan yardım sağlamak üzere İran'a gönderildiğini kaydetmektedir.²⁴ Aynı kaynakta, Baha Said Bey'in Ziya Gökalp'ın tavsiyesi üzerine Sadrazam Talât Paşa tarafından İran dönüşü "Anadolu'daki tarikatlerin, Alevî zümrelerinin, Tahtacı, Çetmi, Hardal Türkmenlerinin incelenmesi" için görevlendirildiği de kayıtlıdır.²⁵

Meselenin ferdî teşebbüsten ziyade bir hükümet politikası olarak ele alındığını, Dahiliye Nezareti tarafından Muhacirîn Müdüriyet-i Umumîsi'ne bağlı olarak Muhacirîn Müdüriyeti'nde "ilmî bir encümen" teşekkül ettirilmesi de göstermektedir. Encümenin mesaisinde "aşiretler hakkında ilmî, iktisadî, hukukî, dinî, ahlâkî ve coğrafi" tetkikler yapacak şekilde teşkilatlandığı görülmektedir (*Türk Yurdu*, S. 153, 16 Şubat 1334/1 Mart 1918).

İTC, Türk Ocağı, MTTC ile hükümet arasındaki organik bağ (yakınlık) dikkate alındığı zaman, cemiyetin tertip ettiği gezinin hükümet çalışmalarına ön hazırlık mahiyetinde tertip edildiği düşünülebilir. Dolayısıyla Türk milliyetçisi olan aydınların folklorun imkânlarından, Türk istiklâlinin korunması ve millî devletin kurulmasında, ayrıca "Kuva-yı Milliye ruhu"nun yaratılmasında geniş ölçüde yararlandıkları gerçeği ortaya çıkmaktadır.²⁶

Baha Said Bey'in 1914-1915 yıllarında yapmış olduğu İran seyahatine giderken ve dönerken Anadolu'daki Alevî zümreleri ile tanıştığı ve kendisinde böylesine bir ilginin doğmasında da Rıza Tevfik Bey ile Rıfki Baba'nın yazılarının sebep olduğu kanaatindeyiz. 1916 yılında Bayezid'teki Türk Ocağı genel merkezi ile MTTC'de verdiği konferansların, bu ilk görgü, bilgi ve tespitlere dayandığını düşünmenin daha isabetli bir görüş olduğu ileri sürülebilir.²⁷

D. Baha Said Bey'in Folklor Çalışmaları²⁸

²³ Ülken, *age.* s. 423.

²⁴ Tevetoğlu, *agm.*, s. 209.

²⁵ Tevetoğlu, *agm.*, s. 209.

²⁶ Yıldırım, "Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri", s. 546.

²⁷ Günümüz Bektaşi Dede Babalarından olan Bedri Noyan'ın kaleme aldığı *Bektaşilik Alevilik Nedir?* (2.b., Ankara 1987, s. 546) adlı eserde, Baha Said Bey'in "Bey Baba" olarak zikredilmesi dikkat çekicidir.

²⁸ Bu makalede Baha Said Bey'in faaliyetleri, sebepleri ve doğurduğu sonuçlar bakımından kısaca ele alınacaktır. Onun çeşitli dergilerle neşrettiği makaleleri tarafımızdan Latin alfabesine aktarılmıştır. Sağlığında hazırladığı fakat çeşitli sebeplerle neşredemediği notlarının da ilâvesiyle, Baha Said Bey'in çalışmalarının tamamı, ilerideki bir tarihte tarafımızdan bir kitap halinde neşredilecektir. [Söz konusu kitap 2000 yılında Kültür Bakanlığı tarafından basılmıştır. 2. baskısı için bkz. *Baha Said Bey, Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahî ve Nusayrî*

Baha Said Bey, 1882 tarihinde Çanakkale'nin Biga ilçesinde doğmuş; aslen Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etmiş olan Dağıstanlı bir Türk ailenin oğludur. İlk ve orta öğrenimini âlim bir zât olan babasından alan ve Biga'daki okullarda tamamlayan Baha Said, yüksek öğrenimini Harp Okulu ve Harp Akademisi'nde yaparak buradan 1906 senesinde mezun olmuştur. Komutanlara karşı geldiği ve onlarla uyuşmadığı için kısa bir süre sonra ordudan emekliye sevk edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilânına kadar Kahire'de dostlarının yanında kalmış ve resim dalında askeri okullarda başarılı olduğu için, orada ünlü hattat ve resamlardan dersler almış; askerlik sonrası, bir süre de Kahire'deki camilerin tezyininde görev almıştır. 1908 yılından itibaren ise, “para ve mevkîde gözü olmadığı için” devlet memuriyetine girmemiş ve İstanbul'da bir yazıhane açarak ticaret ve komisyonculuk yapmıştır.

Baha Said Bey, İTF, Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Türk Ocağı, MTTC, Millî Kongre ve Karakol Cemiyeti gibi politika, sanat ve kültür müesseselerinde kurucu ve yönetici olarak çalışmıştır. Millî Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine ‘İrşad Heyeti’nde görev verilmiş ve Millî Mücadele hareketine halk desteğini artırabilmek için Anadolu'yu dolaşmıştır. Cumhuriyet'in ilânından sonra, makam ve mevkide gözü olmadığı için Tayyare Müfettişliğine atanmasını istemiş ve bu vesileyle Anadolu'yu karış karış dolaşmış, Türk kabilelerinin özellikle Doğu bölgelerimizde yaşayan ahâlî ve aşiretlerin soy, dil, mezhep ve geleneklerini incelemeyi kendisine iş edinmiştir.²⁹

Yukarıda verilen bilgilerden, onun 1914-1939 yılları arasında, tam yirmi beş yıl Anadolu'da yaşayan Türk aşiretlerinin soy, dil, mezhep ve geleneklerini araştırdığı sonucuna varmak, yanlış olmasa gerektir.

Baha Said Bey, 25 Aralık 1917 tarihinde kaleme aldığı makalesinde, “Anadolu tetkikatı”nın lüzumunu ve bu çalışmalarda nasıl bir yol takip edilmesi gerektiğini şöyle anlatmaktadır:

“Türkiye’de Anadolu tetkikatı, Türkiye’yi bilmek demektir. Bunu biz, Türkiyeli Türkler yaparsak, nefsimizi bilmiş oluruz. Fert için olduğu gibi, cemiyet için de mârifet-i nefis mârifet-i gayr’dan efdâldir.

Anadolu’da içtimaî hayatımız şimdiye kadar bir ‘tasnif-i ilmî’ ile taayyün etmediği için, bizce, mebd-i tedkikatın da ehemmiyeti azîm olacaktır. Çünkü Anadolu hayatını halk eden kuvvanın menşe’leri de mebdeleri gibi muhaliftir. Anadolu halkının çoğu ve hattâ en çoğu Türk nesli olduğu için, biz de mecburen Türk milliyet ve hayatı üzerinde söz söylemeye mecbur olacağız. (...).

Herhangi bir neslin hayatında menfî ve müspet tekâmül merhaleleri, o merhalelere gelen muhalif yollardan mürekkep, muhtelif fikrî ve hissî hamulelerin mecma’ u meşheridir.

Zümreleri, (‘Giriş’i yazan ve yayına hazırlayan: İsmail Görkem), Kitabevi Yay., İst. 2006, 328 s. Baha Said Bey’den yapılan alıntılara ait yazıların sadeleştirilmiş şekilleri, söz konusu kitapta yer almaktadır.]

²⁹ Bu bilgiler, rahmetli Dr. Fethi Tevetoğlu’nun “Millî Mücadele Kahramanlarından Baha Said Bey” (*Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. VI, S. 16, Kasım 1989, s. 207-221) isimli makalesinden özetlenerek verilmiştir.

İşte bu fikri ve hissi hamulelerin Anadolu Türklüğü üzerindeki zinde ve akîm muhataları da ayrıca tetkik edilmeli ve sonra bütün bu görgülere bir de gayr-ı şahsî ve bî-fütûr bir nazar-ı hakikat atfedebilmelidir. Gayr-i şahsi nazırlar, muvakkat ve geçici tesirler bırakan parlayışlara ve alâyişlere aldanmadığı gibi, ilmî hakayıkı da indî keyfiyâta ve sun'î tekellüfâta fedâ edemez. Bu şerâit dâhilinde belki 'Hotanto' elleri de görölmüş ve anlaşılıştır; fakat, zavallı ve sevgili Anadolumuz, ne kendi evlâtlarının böyle vicdanî takayyudâtına, ne de ağıârın bilâ-ihıras nazar-ı dikkatine ulaşabilmiştir. (...)

Bizim Anadolumuz yeni baştan köy köy görölmeli, memleket topoğrafyası gibi etnoğrafyası da yapılmalıdır. Ondan sonra Anadolu, içtimaiyâtı ve Anadolu'daki Türk zümreleri hakkında pek kat'î ve ilmî netâyiç alınabilir. Bir zümrenin içtimaiyatındaki ilmî usuller, menkulât ile tayin edilemez. Her şahsın manevî mahiyeti gibi, her cemiyetin de vicdanî bir maneviyatı vardır. Bu manevî mahiyet, mutlaka göröldükten sonra bilinir, anlaşılır. Zannedirim ki Anadolu'yu seven evlâtları, onu görmeden severler. Bu, iman-ı gaybiyeye benzer. Anadolu sevgisine iman edenler onun haliyle hallenmiş, onun ruhiyâtını kendi hissiyatıyla te'lif; onun vicdanî ihtiyacâtını kendi mefkûresinde temsil etmiş olanlardır. Anadolu'yu sevmek için, öbek öbek, el el tanışmak lüzumu vardır. (...).

Millî varlığımız naklî ilimlerle değil, şuhud-ı mesbutât ile anlaşılacaktır. İşte biz, Anadolu'daki millî varlığımızın kadr u kıymetini arz ve izaha özenirken, bu şerâiti göz önünde tuttuk." (MTTM, S. 5, Ağustos 1334, s. 18-20).

Bu ifadeler, folklor alanında yapılacak metodolojik çalışmalarda iki boyutun büyük önem arz ettiğini göstermektedir: Bunlardan birincisi araştırılacak toplum veya topluluğun içinde gözlemlerde bulunmak suretiyle onun maddî kültürünün, dolayısıyla sosyo-ekonomik seviyesinin anlaşılmasına gayret etmek. En az bunun kadar önemli olan diğeri ikinci özellik ise, araştırılacak toplum veya topluluğun manevî kültür unsurlarının tespit edilmesidir. Bu ise ancak, 'katılımlı gözlem tekniği' vasıtasıyla gerçekleştirilebilir. Yani halkın arasına girerek onlarla hâlleşmek (hem-hâl olmak) suretiyle, toplumda potansiyel olarak var olan manevî kültür zenginliği keşfedilebilir. Baha Said Bey'in bu konuda, oldukça tutarlı olduğu görölmektedir.

O, 1916 senesinin aralık ayında, Türk Ocağı reisi Hamdullah Suphi Bey'in "arzu ve delâletiyle" Anadolu'da yaşayan Tahtacılar hakkında gözlem ve kanaatlerini Bayezid Türk Ocağı'nda gençlere anlattığını ve Türk aydınlarının o tarihlerde bu hususlarda hiçbir bilgileri olmadığını hayretle müşahede ettiğini belirtmektedir.³⁰ Bu konferansın *Türk Yurdu* dergisinde bir haber olarak dahi yer alamamış olması dikkat çekicidir.

³⁰ Baha Said, "Sufyan Süreği: Kızıbaş Meydanı'nda Düşkünlük", *Türk Yurdu*, c. IV, S. 22 (Teşrin-i evvel 1926), s. 481.

1916 yılında ve daha sonraki yıllarda MTTC’de, onun bu hususlarda konferanslar verdiğini, yakın arkadaşı Hilmi Ziya Ülken de kaydetmektedir.³¹ Kendisi de bu hususu bir makalesinde teyid etmektedir.³²

Baha Said Bey, bu çalışmalara başlamasına, Anadolu’da yaşayan Alevî ve Bektaşî zümrelerin Protestan misyonierlerinin hazırladıkları nüfus istatistikleriyle, Merzifon Amerikan Koleji’nin gizli Pontus belgelerinde “Hıristiyan dönmesi” unsurlar olarak gösterilmesinin sebep olduğunu söylemektedir.(Söz konusu meseleye ‘karşı taraf’tan bakışı görmek için bkz. George E. White, *Bir Amerikan Misyonierinin Merzifon Koleji Hatıraları*, Çev. Cem Tarık Yüksel, Enderun Kitabevi Yay., İst.). O, bu sebeple ve böylesi bölücü fikirlere karşı koyabilmek için 1917 tarihinde neşriyata başladığını ama “müzayedeci bir mecmua”nın “muhtemelen sarayın arzusuyla” bu harekete “*yıkılan Türk Ocağı’nın dinsiz çocukları şimdi de Kızılbaşlık propogandası yapıyor*” şeklinde acı bir karşılık verdiğini ve bu münakaşa neticesinde Sansür Heyeti’nin yazılarının neşredilmesini engellediğini üzülenek belirtmektedir.³³ Bu sebeple Baha Said Bey, hazırlamış olduğu yazılarını ancak 1926 yılından sonra neşretme imkânı bulabilmiş; 1926-1936 yılları arasındaki çalışmalarını ise neşre fırsat bulamadan vefat etmiştir. Çeşitli sebepler yüzünden neşredemediği notlarını da, ölmeden önce arkadaşı Hilmi Ziya Ülken’e teslim etmiştir.³⁴

³¹ Hilmi Ziya Ülken, “Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürün İzleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XVII, Ankara 1969, s.3.

³² Baha Said, *agm.*, s. 481.

³³ Baha Said, “Türkiye’de Alevi Zümreleri: Tekke Alevliği-İçtimai Alevilik”, *Türk Yurdu*, c. IV, S. 22 (Teşrin-i evvel 1926), s. 193-194. İstanbul Bayezid Devlet Kütüphanesi ile Ankara Milli Kütüphanede gördüğümüz MTTC’nin 6. sayısının (Şubat 1335/1919) son sayfaları eksik olduğu için, bu münakaşanın safahatını tespit etmemiz mümkün olmamıştır.

³⁴ bkz. Ülken, *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s. 423; Ülken, “Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri”, s. 3.